

Belgische botterjachten en hun eigenaren

Een oproep uit Nederland

De 'Brontoliet' in 2010 op het IJsselmeer.

© Bertel Kolthof

In België zijn rond het jaar 1900 meerdere prachtige botterjachten gebouwd. Meer dan in Nederland. Mede door de Eerste Wereldoorlog, waar België zwaar onder geleden heeft en Nederland buiten bleef, zijn begin vorige eeuw een aantal Belgische botterjachten naar Nederland verhuisd. Soms werd een schip verkocht, soms vertrok de Belgische eigenaar met zijn schip vanwege de dreigende oorlog noordwaarts. Dit laatste gebeurde ook bij het botterjacht dat in 2007 exact 100 jaar na de bouw in België na een volledige restauratie in Spakenburg aan een tweede leven begon: de *Brontoliet*.

Teun Schermerhorn (1954) uit Overveen, vlakbij Haarlem, doet al geruime tijd onderzoek naar dit botterjacht voor een boek. Het schip werd in 1907 in opdracht van Ernst Karcher, afkomstig uit Saarland, als *Nixe 2* gebouwd en vertrok in 1914 als *Nixe* met de tweede eigenaar naar Nederland om daar altijd te blijven. Ondanks verschillende pogingen is het nog steeds niet gelukt om een foto van de *Nixe 2* of van de *Nixe* te bemachtigen uit de Belgische periode 1907-1914. Vandaar deze oproep. Ook meer informatie over Ernst Karcher en de werf waar het schip is gebouwd, Ferd. Joostens-Loverie te Niel, is zeer welkom nu Covid-19 een bezoek aan de archieven in België moeilijk of zelfs onmogelijk maakt. Ten slotte zal een hoofdstuk van

het boek onder meer gaan over de spannende wedstrijden van de *Nixe*, inmiddels *Brederode* gedoopt, in 1927 en 1928 op de Zuiderzee tegen het botterjacht *Zomerland*. Ook van dit in 1901 eveneens in België gebouwde botterjacht, is over de Belgische periode als *Clémence* vanuit Nederland niets te vinden. Ook voor informatie over dit schip en zijn eigenaar, Albert Dervaux uit Gent, wordt uw hulp zeer op prijs gesteld.

Een visbotter en een botterjacht: de verschillen

In zijn prachtige standaardwerk *de botter; Geschiedenis en bouwbeschrijving van een Nederlands*

De 'Brontoliet'
(ex-'Brederode';
ex-'Nixe'; ex-'Nixe 2')
in 1961 tijdens de
Zeelandwedstrijden
van Rotterdamse
KR&ZV 'de Maas'.
© J. Dutilh

vissersschip (Weesp, Unieboek b.v. (De Boer Maritiem), 1985), dat voornamelijk over de bekende visbotters van de Zuiderzee gaat, besteedt Jules Van Beylen een apart hoofdstuk aan *botterjachten* en hij legt uitgebreid het verschil uit tussen deze jachten en de visbotters. Van Beylen wijst erop dat de lijnen van de zeer grote botterjachten sterk afwijken van die van de echte visbotter. De botterjachten kregen een hoger achterschip dan de visbotters omdat bij een

jacht niet over het achterschip gevestigd hoefde te worden. Volgens Van Beylen had *De Bries*, een zusterschip van de *Nixe 2*, wel een slanker achterschip, dat meer dat van een visbotter benaderde. Dit geldt ook voor de *Nixe 2* zelf. De kop van botterjachten is meestal lager dan bij de visbotter, aldus Van Beylen, die daaraan toevoegt: *Het voorschip, in profiel gezien, bleef wel verwant aan dat van de botter, maar de steven stond steiler en de kop was voller gebouwd, zoals trouwens de gehele romp. De elegante zeeg van de echte botter was volkomen verdwenen door zowel de lengte van het schip als het hoogoplopende achterschip.* Een ander kenmerkend verschil, waar Van Beylen op wijst, is de aanwezigheid bij de botterjachten van een luxueus ingerichte kajuit en meestal een stuurwiel in plaats van een helmstok. De botterjachten waar we het hier over hebben waren geen visbotters (met een lengte van 11 tot 13 meter), waarop later een kajuit werd gebouwd, zoals af en toe ook wel gebeurde, maar origineel als jacht gebouwde bidders met een lengte van doorgaans 15 meter of meer. Gelukkig wijdt Van Beylen ook een

'De Bries' droog gevallen voor de werf van Ferd. Joostens-Loverie te Niel.

Bron: 'de botter' Jules Van Beylen.

Noordzeebotter
(met middendek, lengte circa
17 meter)

Visbotters
(met hoge voorsteven)

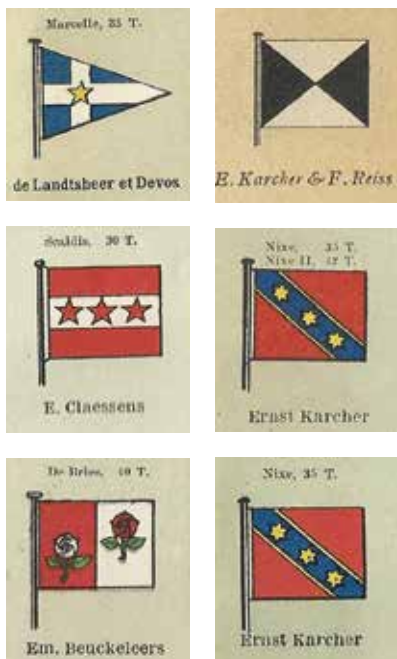

Visbotter
(met alleen een voordek, lengte
11 tot 13 meter)

paragraaf van zijn boek aan de Noordzeebotter, enorme brede en lompe vissersschepen met een middendek en geen kajuit, zodat het hardnekkige verhaal dat de *Nixe 2* een Noordzeebotter is, naar het rijk der fabelen kan worden verwezen. Ook heeft de *Nixe 2*, zoals wel wordt verteld, niet als loodsbotter op de Schelde gevaren.

Ernst Karcher in Antwerpen

Vanuit Saarland komt tijdens de zogeheten *tweede golf* van Duitsers in de 19de eeuw, die handel gaan drijven vanuit Antwerpen,

Enkele eigenaarsvlaggen met vermelding van hun jacht en tonnage.

Bron: 'Annuaire' R.Y.C.B. in de jaren rond 1900

Bron: 'Annuaire' R.Y.C.B 1905.

de 24-jarige Ernst Karcher naar de Scheldestad. Hij meldt zich op 27 september 1880 aan bij de gemeente en start even later een handel in wol op Zuid-Amerika. De zaken gaan kennelijk voorspoedig want in 1894 staat Karcher al in de schepenlijst van de Yacht Club d'Anvers, sedert 1903 Royal Yacht Club de Belgique (R.Y.C.B.), als eigenaar samen met Fritz Reiss van het centerboard-jacht *Lorelei*. In datzelfde jaar wordt hij ook lid van de Koninklijke Nederlandse Zeilen Roeivereniging (K.N.Z.&R.V.) te Amsterdam, zoals vele prominenten van deze twee verenigingen over en weer lid waren van beide clubs. De *Lorelei* deed in die jaren ook mee aan wedstrijden vanuit Amsterdam op de Zuiderzee. Tijdens een wedstrijd op de Schelde van de Société Royale Nautique Anversoise (S.R.N.A.) in september 1898 met deze uit Amerika overgewaaide, zwaar overtuigde jachten, slaat het centerboard-jacht *Eureka* om. Karcher en Reiss weten nog wel de schippersknecht te redden, maar eigenaar Louis Retsin is al onder water verdwenen. Op alle jachtclubs langs de Schelde hangt de vlag halfstok. Zelfs de landelijke dagbladen in

Nederland schrijven over het dodelijke ongeval. Voor Ernst Karcher is het kennelijk aanleiding een stabiel schip te kopen. Hij verkoopt in ieder geval zijn centerboard-jacht en in 1900 wordt hij eigenaar van het botterjacht *Marcelle*. Hij doopt het schip *Nixe*. De *Marcelle* was in 1896 gebouwd als *plezierjacht (bottermodel)* op de werf van J.J. Bos in Echtenerbrug, Friesland, in opdracht van A.L. de Landtsheer uit Gent, later Zelzate, om tochtjes te gaan maken naar Engeland en Duitsland langs de Rijn. Kennelijk beviel het schip niet, want De Landtsheer laat in 1900 op dezelfde werf een stalen boeier bouwen, die hij weer *Marcelle* doopt. Ook Ernst Karcher zal niet lang met zijn *Nixe (ex-Marcelle)* varen. In de jachthaven van de R.Y.C.B. ziet hij namelijk in 1903 en 1904 twee veel mooiere botterjachten aanmeren. Of wilde hij gewoon een groter schip?

Ferd. Joostens-Loverie

Begin vorige eeuw begon Ferd. Joostens-Loverie langs de Rupel in Niel een scheepswerf. Er waren in Niel meer werven van leden van de familie Joostens, maar die bouwden meestal stalen spitsen

voor het vervoer van stenen van de fabrieken in de regio. Ferd. Joostens-Loverie legde zich echter toe op de bouw van houten botterjachten. Bovendien had hij een grote loods, die dienstdeed als winterberging voor schepen van de R.Y.C.B. zoals vermeld op een groot bord bij de loods. Waar kwam Ferd. Joostens-Loverie vandaan? Waarom de dubbele naam: Joostens-Loverie? Waar had hij het vak geleerd? Waarom verzorgde hij in Niel de winterberging voor R.Y.C.B.-leden? Waarom verdween zijn werf alweer in 1917? Waar ging hij naartoe? Zijn er nog foto's van de werfbaas zelf? Dat Ferd. Joostens-Loverie te Niel enkele botterjachten heeft gebouwd, weten we tot nu toe alleen door het Lloyd's Register of Yachts (L.R.O.Y.) en door een serie prentbriefkaarten met foto's van de werf en enkele botterjachten gemaakt door J. Van Leemput, fotograaf te Antwerpen.

De zusterschepen Scaldis en De Bries

Ferd. Joostens-Loverie bouwt in 1903 op zijn werf in Niel zijn eerste houten botterjacht, de *Scaldis*, in opdracht van E. Claessens, die lid

Lotus. Eigenaren H. en Herm. Heidebroek.

De 'Lotus' (ex-'Scaldis') tijdens wedstrijden op de Zuiderzee.

Bron: Jaarboekje K.N.Z.&R.V. 1911

is van zowel de R.Y.C.B. als van de S.R.N.A. welk dubbel-lidmaatschap ook vaker voorkomt. In 1910 is blijkens het L.R.O.Y. het schip verkocht aan de Antwerpenaren Henri en Hermann Heidebroek, ook lid van beide clubs. Komen zij ook oorspronkelijk uit Duitsland? Zij winnen met name in wedstrijden van de K.N.Z. & R.V. op de Zuiderzee verschillende prijzen, waaronder de prestigieuze en grote *Pampus-beker*, met de snelle *Scaldis*, die ze omgedoopt hebben in *Lotus*. Hermann Heidebroek zullen we later nog tegenkomen in dit verhaal. De *Lotus* werd waarschijnlijk voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog naar Nederland verkocht en kreeg daar de oorspronkelijke naam *Scaldis* weer terug. Waar deze eersteling van Ferd. Joostens-Loverie uiteindelijk is gebleven is (nog) onbekend. Het tweede door Ferd. Joostens-Loverie gebouwde houten botterjacht is de in 1904 aan Emille Beuckeleers-Donche opgeleverde

De Bries. Deze opdrachtgever was een verzamelaar van scheepsmoedellen en werd in 1927 conservator van het Museum voor Handel en Scheepvaart en legde de basis voor het Nationaal Scheepvaartmuseum. Al in 1910 ging *De Bries* volgens het L.R.O.Y. naar Nederland en zeilde daar mee in wedstrijden als *Fortuna*. In 1922 werd het schip naar Engeland verkocht, waar het waarschijnlijk eind jaren '50 van de vorige eeuw aan zijn einde kwam.

Van Nixe naar Nixe 2

Ernst Karcher heeft ongetwijfeld de *Scaldis* en *De Bries* kunnen bewonderen in de jachthaven van de R.Y.C.B. waar hij met zijn *Nixe* lag. We hadden het er al over. In 1906 zet hij een bijzondere stap: hij verkoopt zijn *Nixe* aan Ferd. Joostens-Loverie en geeft opdracht tot de bouw van de *Nixe 2*. Hij ruilt als het ware zijn schip in. De *Nixe 2* wordt in 1907 te water gelaten. Ook van de *Nixe 2* heeft Ernst

Karcher niet lang kunnen genieten. In december 1913 komt hij op 57-jarige leeftijd te overlijden en hij wordt in Saarland bijgezet in het enorme praalgraf van de welgestelde familie Karcher. Was Ernst Karcher getrouwd? Had hij kinderen? Je mag het wel aannemen als je een plezierjacht als de *Nixe 2* met een lengte van 16.90 meter en meer dan tien slaappleatsen laat bouwen? Leven er nog nazaten van Ernst Karcher in Antwerpen of in België? Bestaan er foto's van Ernst Karcher en zijn gezin? En wat is er nog terug te vinden van zijn bedrijf dat vanuit Antwerpen handelde in wol?

Naar Nederland: in gevecht met de Zomerland

De *Nixe 2* is begin 1914 te koop en in dat jaar wordt de al eerdergenoemde Hermann Heidebroek de nieuwe eigenaar. Zo koopt hij voor de tweede keer een botterjacht gebouwd door Ferd. Joostens-Loverie. Hij verplaatst vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog zijn bedrijf en het schip, dat zijn eerste *Nixe* is, zodat het cijfer 2 uit de naam verdwijnt, naar Rotterdam en dat is waarschijnlijk de redding van de *Nixe* geweest. Het schip bleef zo buiten de heftige oorlogshandelingen eind 1914 in Antwerpen.

De 'Clémence' zeilend op de Schelde bij Antwerpen.
Bron: 'de botter' Jules Van Beylen

Twee Belgische botterjachten strijdend op de Zuiderzee.
Bron: de 'Revue der Sporten' jrg 21, 1927.

Een sprong van ruim 10 jaar in de geschiedenis brengt ons naar de derde eigenaar van de *Nixe*, de Amsterdamse wijnkoper J.Th. Boelen. Hij koopt het schip in 1926 van Hermann Heidebroek, die als handelaar in suiker naar de V.S. is geëmigreerd. Boelen, al van jongs af aan penningmeester van de K.N.Z.&R.V. en een verwoed wedstrijdzeiler, noemt het schip *Brederode*. In 1927 en in 1928 vecht de *Brederode* op de Zuiderzee vinnige duels uit in wedstrijden van de K.N.Z.&R.V. met het botterjacht *Zomerland* van de Amsterdamse bankier Henri Louis Labouchere. De beide botterjachten waren snel en aan elkaar gewaagd. Ook de *Zomerland* was in 1901 in België gebouwd op de werf van de Gebr. Van Damme in Baasrode als *Clémence*. Op de daar nu aanwezige museumwerf kan men niets vertellen over het schip. Opdrachtgever tot de bouw en eerste eigenaar was volgens het L.R.O.Y. Albert Dervaux uit Gent. Behalve van de *Clémence* was hij ook eigenaar van de tjotter *Lisbeth*. Wie was Albert Dervaux en wat deed hij? Hij moet een vermogend man geweest zijn. Wanneer verkocht hij zijn botterjacht? En was dat aan de Amsterdamse bankier Labouchere?

Mijn vele vragen en mijn oproep

Twee bezoeken aan archivaris Dirk De Bock in het prachtige clubgebouw van de R.Y.C.B. op de Linkeroever van de Schelde en schriftelijke informatie van het MAS en het tijdschrift *Het Wiel, Tijdschrift voor de geschiedenis van de Rupelstreek en Klein Brabant*, leverden verschillende foto's op van de twee zusterschepen van de *Nixe 2*. Informatie over Ernst Karcher kwam van Dick Wursten. Ik ben iedereen in België die mij heeft geholpen bij mijn onderzoek daar zeer erkentelijk voor. Echter, tot op heden vond ik nog geen enkele foto van de *Nixe 2* of van de *Nixe* uit de Belgische periode van 1907-1914. Ook geen foto's van Ernst Karcher of Hermann Heidebroek en evenmin van de bouwer Ferd. Joostens-Loverie. Vandaar deze oproep voor een boek over dit botterjacht: wie heeft er foto's van of andere informatie over het botterjacht *Nixe 2 / Nixe*, over de Duits-Belgische eigenaren van het schip Ernst Karcher en Hermann Heidebroek dan wel over de werf van Ferd. Joostens-Loverie in Niel aan de Rupel? Of over Albert Dervaux en zijn *Clémence*? Heeft u foto's of informatie van andere in dit artikel genoemde botterjachten of eigenaren dan houd ik mij ook aanbevolen ten behoeve van een eventueel later (als mijn boek over de *Brontoliet / Nixe 2* af en verschenen is) te schrijven artikel over Belgische botterjachten in het algemeen.

Bij voorbaat dank.

Bronnen:
het Maritiem Museum Rotterdam, het Scheepvaartmuseum Amsterdam, de krantensite www.delpher.nl, het Lloyds Register of Yachts en de vele mensen die mij in Nederland en België hebben geholpen bij mijn onderzoek.

Reacties svp naar Teun Schermerhorn
emailadres t.schermerhorn@planet.nl (tpunts);
telefoon: 0031 23 5441291